

Elina Rämö

MIELIKUVIEN MAAILMA -
POHDINTOJA MIELIKUVISTA JA NIIDEN PUUTTEESTA

Kuvataiteen koulutusohjelma

2019

MIELIKUVIEN MAAILMA -
POHDINTOJA MIELIKUVISTA JA NIIDEN PUUTTEESTA

Rämö, Elina
Satakunnan ammattikorkeakoulu
Kuvataiteen koulutusohjelma
Toukokuu 2019
Sivumäärä: 21

Asiasanat: fantasia, mielikuva, mielikuviutus, afantasia

Tämän kirjallisen opinnäytteen tekstissä käsitellään ihmisten mielikuvia, niiden eri tasoja ja täyttä puuttumista eli afantasiaa. Tekstissä käydään läpi aiheen historiaa, tutkimuksia sekä uusia asianhaaroja kuten synestesia ja kysymyksiä siitä, kuinka on mahdollista, että ihminen, joka ei näe mielikuvia, voi päätyä visuaaliselle alalle.

WORLD OF IMAGERY -THOUGHTS ABOUT IMAGERY AND LACK OF IT

Rämö, Elina

Satakunnan ammattikorkeakoulu, Satakunta University of Applied Sciences

Degree Programme in Visual Arts

Month 2019

Number of pages: 21

Keywords: Fantasy, Imagery, Imagination, Apahantasia

The text of this thesis deals with people's imagery, different levels of it and complete absence of it, aphantasy. In addition, it handles the subject's history, studies and new affairs born from it, such as synesthesia, and how it is possible for a person who cannot see images in his mind, can end up in the visual arts field.

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	5
2	FRANCIS GALTON JA MIELIKUVATUTKIMUKSET.....	7
2.1	Testin menetelmät.	8
2.2	Omat mietteet	9
3	ADAM ZEMAN JA AFANTASIA	10
3.1	Yllättävä yhteydenotto	10
3.2	Uusi tutkimus	11
3.3	Helpotusta tiedosta	12
3.4	Synestesia	13
3.5	Mistä nimi?.....	14
4	MIETTEITÄ	14
4.1	Väläys omista mielikuvistani	16
4.2	Kiikaritesti	17
4.3	Esimerkkejä	17
5	LOPPUTULEMA	18
	LÄHTEET	20

1 JOHDANTO

Mielikuvitus on kiehtova ominaisuus, jonka moniulotteisuuden ja kätevyuden usea ihminen sivuuttaa täysin. Se auttaa meitä jokapäiväisissä askareissa huomaamattamme. Muokkaamme näkemyksiämme ja mieltymyksiämme maailmasta jokapäiväisillä muistoilla, jotka tallentuvat näkö-, kuulo-, haju-, maku- ja tuntoaistien välityksellä. Ympäristön hahmottaminen ja suuntavaisto perustuvat kaikkeen tähän keräämäämme dataan. Ihmismieli pystyy myös muokkaamaan näistä tallentuneista aistivälittymistä uusia mielikuvia, fantasioita ja unia. Käsittelen tekstissäni sisäistä näkökykyä ja sen puutetta siitä tehtyjen tutkimuksien kautta. Ne tuntuvat kietoutuvan niin vahvasti yhteen, että niistä on puhuttava samassa yhteydessä. Toisen henkilön näkemysten, puutteiden ja erilaisuuden havainnointi aukaisee syvemmän näkymän mielikuvitukseen. Afantasia on vasta lähivuosina nimetty käsite, jolla pyritään kuvailemaan tilaa, jossa henkilö ei pysty näkemään mielikuvia. Tuon esiin kiinnostusta herättäviä havaintoja, tämän aiheen historiaa ja omia ajatuksiani siitä.

Oma innostukseni mielikuvituksen tutkimiseen sen puutteen kautta, heräsi erään YouTube-animaattorin (AmyRightMeow, 2018) videosta, jossa kuulin ensimmäisen kerran tilasta nimeltä afantasia. Kului jonkin aikaa, kun luin kattavamman artikkelin Firefoxin-kehittäjän (Blake Ross, 2016) kuvailuista millaista on olla afantaasikko. Aihe herätti kiinnostukseni erityisesti siitä syystä, että se sai miettimään omaa sisäistä kuvallista maailmaani.

Aiheen historia on lyhyt. Mielikuviasokeutta kuvailtiin ensimmäistä kertaa vuonna 1880 Francis Galtonin ”aamupalakyselyssä” (Galton, 1880). Itse mielikuvitusta tutkittiin hiukan sen jälkeenkin, mutta afantasia nousi esiin seuraavan kerran vasta vuonna 2005, kun eräs mies menetti kykynsä nähdä mielikuvia ja englantilaisten yliopistojen tohtorit lähtivät tutkimaan miehen tilaa. Vuonna 2010 tohtori kavalkadi kirjoitti tekemästään tutkimuksesta tieteellisen artikkelin. Se poiki useita yhteydenottoja

henkilöiltä, jotka olivat syntymästään lähtien olleet kykenemättömiä näkemään mielikuvia. Näistä yhteyttä ottaneista henkilöistä tehtiin tutkimus ja siitä julkaistiin artikkeli (Zeman, Dewar, Della Sala, 2015). Tohtorit kehittivät samaan aikaan termin kuvaamaan tätä tilaa: afantasia. Aiheesta tehtyjen artikkelien ja nimeämisen jälkeen ihmiset alkoivat kiinnostua siitä ja yhä useampi tunnisti myös oman tilansa kuvailusta. Aion nyt aukaista näitä tutkimuksia laajemmin. Kerron myös muista kiinnostavista sivuseikoista.

2 FRANCIS GALTON JA MIELIKUVATUTKIMUKSET

Francis Galton oli englantilainen tutkimusmatkailija, kirjailija, antropologi, psykometrikko ja tilastotieteilijä (Biography.com, 2019). Hän kuvaili tätä mielen kuvien puutetta tilana ensimmäisen kerran vuonna 1880, kun hän törmäsi siihen aivan sattumalta tutkimuksensa ohessa. Hänen tutkimuksensa tavoite oli tutkia, kuinka luontaisen henkisten kuvien vahvuus vaihtelee sukupuolten ja kansalaisuuksien välillä. Hän pyrki kartoittamaan, millä tasolla nämä ominaisuudet ovat perinnöllisiä tekijöitä. Hän halusi tutkia sitä, miten elävästi ihmiset pystyivät palauttamaan tutun näyn mieleensä ja miten eriäviä mielikuvituksen tasot ihmisten välillä olivat. Aluksi kyselyissä oli osanottajia vauvasta vaariin; naisia, lapsia ja koululuokkia, joista suurin osa pystyi muodostamaan mielikuvia. Kokelaat pystyivät yleensä palauttamaan mieleensä esimerkiksi aamupalapöydän antimia ja kuvailemaan niitä. Nämä vastaukset tietysti vaihtelivat todella selkeistä todella olemattomiin mielikuviin.

Tutkimusta tehdessään hän sai ällistyä: useimmille hänen tiedemieskollegoistaan mielikuvat olivat täysin tuntematon käsite. He olivat hämmästyneitä ja huvittuneita hänen esittäessään kysymyksiä heidän mielikuvistaan ja luulivat mielikuvapuuteiden olleen romantisoitua, sillä heillä ei ollut minkäänlaista havaintoa henkisen näkökyvyn puutteestaan. Vaikka tieteenalan osaajien yleinen kyvyttömyys mielikuvien luomiseen ei sinänsä aiheuttanut heille ongelmia, oli kuitenkin selkeää, että sisäinen näkökyky oli erittäin hyödyllinen ominaisuus.

Mitä tulee kuvataiteeseen, hän uskoi motorisilla kyvyillä olevan suuri vaikutus luovuuteen. Vaikka jotkut henkilöt kertoivat kyvyttömyydestään muodostaa mielikuvia, he pystyivät joka tapauksessa maalaamaan korrektisti näkemiään asioita ja osa näistä henkilöistä oli jopa kuninkaallisen akatemitason maalareita. Tästä yhteydestä mainittakoon, ettei tule sekoittaa termejä mielikuva, luovuus ja mielikuvitus, koska ne eivät ole suinkaan sama asia, taiteen aloilla työskentelee monia henkilöitä, jotka eivät pysty näkemään mielikuvia, mutta heiltä ei suinkaan puutu mielikuvitusta.

Galton kuvaili myös omaa mielikuvitustaan ja kuinka hänellä oli mielessään mentaalinen kuva tai muoto numeroille ja oli huomannut, että joillain henkilöillä saattoi olla

sellainen vastine kirjaimillekin. Hän arveli niiden pohjautuvan lapsuusajan ajatteluun, jolloin niille ei ollut vielä visuaalista komponenttia. Näillä varhaisilla muodoilla on yleensä tapana unohtua iän myötä, kun oppii lukemaan ja kirjoittamaan, mutta toisilla ne saattavat jäädä muistin perukoille kummittelemaan.

2.1 Testin menetelmät.

Galton päätti käyttää tutkimuksessaan sadan miespuolisen henkilön lausuntoa mielikuvitustensa kirkkaudesta. Hän järjesti lausunnot kirkkaimmasta mielikuvahavainnosta täysin puutteelliseen ja muodosti niistä yhdeksän eri luokkaa.

Monet tiedemiehet eivät kuitenkaan hyväksyneet tätä tieteellisesti korrektina testinä, vain kokoelmana faktoja, koska näiden ominaisuuksien mittaamiseen ei ollut virallista menetelmää. Galtonin omasta näkökulmasta tutkimus oli tilastotieteellinen ja sen tavoitteena oli löytää ja kehittää parempia ja tarkempia menetelmiä näiden kykyjen mittariksi. Hän kuvaili tätä tapaa samankaltaiseksi mittaustavaksi, kuin esimerkiksi miten ihmisten keskipituutta mitataan. Hän toivoi, että hänen tekemänsä pienehkö tutkimus englantilaisista osanottajista voisi auttaa jotakuta muuta tutkijaa tulevaisuudessa, vaikkapa jonkin toisen maan tuloksiin verrattaessa.

Testin päätehtävä oli jotakuinkin tämä: ennen kun siirryt kysymyksiin, mieti ensin jotain tiettyä esinettä, vaikkapa aamupalapöytää, jonka ääreen istuduit tänä aamuna. Mieti tarkkaan tätä näkyä, jonka näet mielessäsi.

Seuraavaksi listaan mielestäni olennaisimmat kysymykset ja keskiwerrot vastaukset tästä tutkimuksesta:

a) Mielikuvan elävyys

Miten tarkasti näet esineet? Ovatko ne selkeitä? Näkyvätkö ne kaikki kerralla vai yksitellen? Useat kokelaat pystyivät kertomaan vaivatta muistikuvistaan, mitä pöydällä oli ollut silloisena aamuna.

b) Värien kirkkaus

Kuinka värit toistuvat? Ovatko ne luonnolliset vai korostuneet. Esineen väri oli useimmille helpompi muistaa kuin muodot, mutta toisaalta taas joillain värit katosivat ennen ääriäviivoja. Vaaleat värit olivat helpompi palauttaa mieleen, kuin tummat.

c) Mielikuvan laajuus

Pystytkö näkemään mielessäsi laajemman alueen kuin pystyt näkemään silmilläsi? Useimmilla se vastasi tavallisen näköalueen kokoa tai vähän pienempää kuvaa.

d) Mielikuvan sijainti

Minne kuva ”ilmestyi”? Oliko kuva päänsisäinen ”heijastus” vai hallusinaation omainen ilmiö näkökentässä. Useimmiten kokelaat näkivät mielikuvat hallusinaation omaisesti edessään.

e) Mielikuvan projisointi

Pystytkö projisoimaan jonkun kuvan valkoiselle paperille edessäsi? Vain pieni osa, noin kymmenen prosenttia kokelaista pystyi kysyttäessä kuvittelemaan kuvan valkoiselle paperille.

2.2 Omat mietteet

Galton tuo esiin tutkimuksessa monia kiintoisia visuaalisia seikkoja. Olen yllättynyt, että tilat kuten esimerkiksi synestesia, ADHD, lukihäiriö ja autismi ovat olleet ihmisten tiedossa jo pitkään, mutta tämä ei. (Kendle, 2017, 1)

Olen jo aiemmin pohtinut itsekseni mielikuvien selkeyttä, mutta laajuus- ja sijaintikysymykset toivat uutta näkökulmaa oman mieleni tarkasteluun. Koen kuitenkin, että tämä testi ei ole tarpeeksi luotettava, sillä omalla kohdallani, kun yritän kuvitella jotain testitilanteessa, tuntuu mielikuvani suorastaa juoksevan karkuun.

Kuvat tulevat kirkkaimmin mieleen, kun niitä ei mieti sen kummemmin.

3 ADAM ZEMAN JA AFANTASIA

Galton jäi unholaan ja tutkimus sai pölyttyä rauhassa. Toistasataa vuotta kului ennen kuin kukaan raotti asiaa enempää. Tutkimus lähti aukeamaan uudestaan vasta vuonna 2005 kun eräs mies lähestyi Exeterin lääketieteellisen yliopiston professoria Adam Zeman (Zeman, ym, 2010).

3.1 Yllättävä yhteydenotto

Englantilaisen tohtorin juttusille tullut mies oli menettänyt kykynsä nähdä mielikuvia, käytyään pienimuotoisessa sydänleikkauksessa. Tämä 65-vuotias eläköitynyt arkkitehtimies oli tottunut visualisoimaan työssään rakennuksia ja pystyi aikaisemmin näkemään perheenjäsenensä mielessään. Neljä päivää leikkauksen jälkeen hän kuitenkin menetti kykynsä nähdä mielikuvia, myös unet hävisivät. Ainoat oudommat sivuvaikutukset olivat pientä kaikua päässä ja pistelyä vasemmassa kädessä. Aivokuvat eivät kertoneet poikkeavuuksista, kasvosokeutta ei ollut havaittavissa, hän pystyi yhä tunnistamaan ihmiset kasvoilta. Hänellä ei ollut myöskään vaikeuksia kulkea tutussa ympäristössä, tuttujen reittien kuvailussa tai muistista piirtämisessä. Mies pystyi antamaan tarkkoja kuvauksia paikoista ja maamerkeistä Edinburghissa. Kun häneltä kysyttiin miten hän pystyi siihen, hän kertoi, että pystyi muistamaan yksityiskohtia, muttei näkemään niitä. Hän ei osannut selittää itsekkään, miten se oli mahdollista. Miehen tila tutkittiin läpikotaisin ja aivokäyriä tarkkailtiin. Tämän miehen tapauksessa voidaan puhua sokeasta mielikuvituksesta, koska vaikka hän ei pystynyt näkemään mielikuvia hän läpäisi täysin normaali tasoisesti monta testiä, joissa tarvittiin mielikuvia ja muistikuvia. Myöhemmin oli huomattavissa, että hänen aivonsa alkoivat lisäksi käyttämään uusia, terveille yksilöille tuntemattomia hermoratoja ja menetelmiä selvitäkseen mielikuvaharjoitteista (Zeman ym., 2010).

Vuoden kuluttua leikkauksesta, hän ei nähnyt vielääkään mielikuvia. Hän kertoi kuitenkin, että saattoi silloin tällöin keskustelun puitteissa, nähdä hämärän kuvan mielessään tutusta paikasta. Ilokseen hän kuitenkin näki jälleen unia (Zeman ym., 2010).

3.2 Uusi tutkimus

Zeman kirjoitti (Zeman ym., 2010) kollegoidensa kanssa aiheesta tieteellisen artikkelin, jonka jälkeen Carl Zimmer julkaisi siitä lehtijutun Discover lehdessä, (Zimmer, 2010) minkä ansiosta tohtoreihin otti yhteyttä kahdenkymmenenyhden ihmisen joukko. He tunnistivat itsensä artikkelissa kuvaillusta tilasta tärkeällä erolla: heidän tilansa olivat olleet elinikäisiä. Afantasia oli ennemminkin pysyvä tila, kuin muuttuva ominaisuus.

Kahdenkymmenenyhden kokelaan tilaa tutkittiin keinoin, jotka oli kehitetty arkkitehdille tehtyjen tutkimusten pohjalta ja lisäksi virallisen visuaalisten kuvien kyselyn (VVIQ) (Marks, 1973) avulla. Kokelaat olivat useassa tapauksessa tulleet tietoiseksi tilastaan joko teini-iässä tai nuorena aikuisena. Asia oli selvinnyt heille keskustelun tai lukemisen välityksellä, kun he huomasivat, että useimmat ihmiset "näkiivät asioita sielunsa silmin" ja todella nauttivat näistä melko visuaalisista kokemuksistaan.

21 kokelaasta 10 kertoi, että heidän kaikki mielikuvalliset osa-alueensa puuttuivat. Vaikka heidän mielikuviansa puute oli 9 tapauksessa osittainen ja 12 kokonaan puuttuva, kuten VVIQ-kyselyllä oli todettu, suurin osa kokelaista kuitenkin kuvaili nähneensä sattumanvaraisia mielikuvia. Tämä saattoi tapahtua välähdyksinä valveilla ollessa tai unien aikana 17 kokelaalla. Unista he eivät voineet olla aivan varmoja, sillä herätessä he muistivat niistä vain joitain elementtejä käsitteinä. Kokelaista 14 kertoi, että heillä oli vaikeuksia elämäkerrallisen mustinsa kanssa. Samalla määrällä oli korvaavat taidot kielellisillä-, matemaattisilla- ja loogisilla-alueilla. Heistä osa suoritti onnistuneesti tehtäviä, joissa yleensä tarvittiin taitoa muodostaa mielikuva. Tällainen tehtävä oli esimerkiksi: "Laske kuinka monta ikkunaa asunnossasi tai talossasi on". He selvisivät tehtävästä käyttämällä vaihtoehtomenetelmiä, joita kuvailivat tiedoksi, muistiksi ja Sub-visuaalisiksi malleiksi. Testin alhaisin saatava tulos oli 16 ja korkein 80. Testiryhmä jaettiin kahteen luokkaan: Täysin mielikuvattomat, jotka saivat <16 pistettä oli 12/21 ja minimaaliset mielikuvat omaavat, jotka saivat >16 pistettä oli 9/21 osallistujasta (pistettä 17-30). Zeman kuvaili asteikon vastakkaista päätä hyperphantasiaksi. (Clemens, 2018)

3.3 Helpotusta tiedosta

Kuvaillut kokelaat olivat itsevalikoituneita ja miesenemmistö viittasi siihen, että he olivat lukeneet asiasta tiedelehdestä, kuten Discover. Vaikka afantasian on todettu olevan yleisempää miehillä, olisi tasaisempi sukupuolijakauma ollut testissä toivottava meriitti. Kun tohtorit tekivät tämän tutkimuksen pohjalta uuden tutkimustulosjulkaisun (Zeman ym. 2015), Zimmer kirjoitti aiheesta uudelleen artikkelin, tällä kertaa Timelehteen (Zimmer, 2015) ja tuotti tällä tohtoreille tuhansia uusia yhteydenottoja. Tohtorit toivoivatkin pystyvänsä tulevaisuudessa tuottamaan kattavamman ja järjestelmällisemmän tutkimuksen aiheesta. Nyt heillä oli ainakin valmis joukko kiinnostuneita osanottajia. Useat henkilöt tajusivat vasta Zemanin tekstin lukiessaan, että on olemassa tällainen ”sielun silmä”. Zeman oli yllättynyt, kuinka kiitollisia nämä ihmiset monessa tapauksessa olivat saatuaan poikkeavuudelleen nimen ja selityksen. He olivat usein jääneet vaille ymmärrystä, kun olivat yrittäneet pukea sanoiksi kyvyttömyyttään mielikuviin.

Yllättävä henkilö, Pixarin entinen johtaja Ed Catmull kertoo myös hänen ”sielun silmiensä” olevan sokeat (Gallagher, 2019). On kiehtovaa, että myös hänen entisten animaattoriensa joukosta löytyy useita afantasia tapauksia. Hän itse tajusi eroavaisuutensa yrittäessään tiibetiläistä meditaatiota, jossa hänen tuli kuvitella pallo eteensä. Kotiin mentyään hän koitti kuvitella palloa koko seuraavan viikon. Hän kysyi asiasta kollegoiltaan ja jotkut kertoivat pystyvänsä kuvittelemaan niin selkeän pallon, että näkivät sen tilassa silmät auki ja luultavasti olisivat pystyneet jäljentämään sen myös paperille. Tähän hän totesi itsekseen, että se on varmaan syy siihen miksi he ovat taiteilijoita. Lopulta Ed kuitenkin huomasi, ettei ollut aivan yksin tilansa kanssa. Animaation maailmassa oli muitakin taitavia afantaasikoita kuten esim. Glen Keane, joka loi Pienen Merenneidon.

Ed, joka oli ollut perustamassa Pixaria, päätti antaa entisille työntekijöilleen studiosta lähtiessään lähtiäislahjaksi hieman läksyjä. Hän pyysi kaikkia 540 työntekijää tekemään VVIQ-testin. Testin tuloksista selvisi, että taiteilijat eli animaattorit olivat hieman parempia kuin tekniset taiteilijat, jotka käsittelivät tietokonetekniikoita. Ero ei ollut kuitenkaan kovin suuri. Tuotannon ohjaajat olivat vieläkin parempia, kuin kumpikaan edellisistä. Nämä testit näyttivät myös selvän eron kahden taiteilijan välillä, näitä

olivat Edin kaksi ystävää, jotka loivat Frozenin yhdessä. Toisen ei tarvinnut nähdä elokuvaa toista kertaa, koska kykeni toistamaan sen täydellisestä kohta kohdalta päässään. Toinen ei taas nähnyt yhtikäs mitään.

Ed huomasi myös yksityisessä elämässään eroja ihmisten välillä. Hänen ja hänen vaimonsa ensi treffeistä hän pystyi kertomaan vain sen, että ne olivat olleet puistossa, moottoritien toisella puolen. Hänen vaimonsa pystyy tänäkin päivänä kuvailemaan koko puiston läpikotaisin. Edin liikkeelle laittama tutkimus auttoi puhdistamaan väärinkäsityksen siitä, että afantaasikot eivät voisi olla hyviä taiteilijoita. Hänen viestinsä itseään epäileville afantaasikoille on, että he eivät voi käyttää erilaisuuttaan tekosyynä sille, etteivät voisi muka tehdä taiteellista työtä. He voivat tehdä erilaisuudestaan riippumatta erinomaista jälkeä.

Ihmiset ovat sekoittaneet käsitteet mielikuva, mielikuvitus ja luovuus keskenään. Niillä ei ole aivan välitöntä yhteyttä. Myös se on väärinkäsitys, että vain mielikuvia näkevät ihmiset voisivat piirtää. Kun asiaa ajattelee siltä kantilta, että moniko ihminen pystyy yleensä piirtämään edes edessään näkemiä asioita, luku on todella pieni. Jos ihminen ei pysty piirtämään mitä näkee edessään, niin miksi hänen odotettaisiin pystyvän piirtämään mielikuviaan? (Gallagher, 2019) Hänen mielestään on hyvä, että ihmiset tietävät miten itse visualisoivat asioita ja ettei se ole rajoite heidän työnsä laadulle.

3.4 Synestesia

Kokelaitten kuvailuista voi päätellä, että joillain muistiin tallentuu visuaalisia elementtejä, vaikka heidän mielikuvansa puuttuvatkin. Samalla muut käyttävät vain ei-visuaalisia menetelmiä muistitehtävissä. Skeptiset henkilöt voivat väittää, että koko afantasia itsessään on fantasiaa: sisäisen elämämme kuvailu on hankalaa ja epäilemättä altis virheille. Tutkimusta tehneet tohtorit kuitenkin arvelevat, että afantasia saattaa olla vain toisenlainen muoto häiriöille, kuten synestesia ja synnynnäinen kasvosokeus. Synestesiassa aistit saattavat sekoittua toistensa alueille kuten kokija esim. konkreettisesti näkee kirjaimissa ja numeroissa väistämättä eri värejä ja maistaa makuja eri äänneissä (Schali, 2003). Synestesia on ollut ihmisten tiedossa jo noin kolmesataa vuotta. Se on kyky kokea yhden aistimuodon kokemus toisen tai useamman aistin kautta. Musiikki

voi näkyä tanssivina kuvioina ja väreinä, maku muotoina ja hajut väreinä. Yleisimmin se ilmenee värikuulemisena, jossa henkilö yhdistää tietyn sävelkorkeuden sävelet aina tiettyyn väriin. Toiseksi yleisin muoto on jo mainittu kirjainsynestesia, jossa luettujen kirjaimien ja numeroiden yhteydessä nähdään värejä. Maku ja tuntoaisteihin liittyvät synestesiät ovat taas harvinaisempia. Aitoja synestesia tapauksia arvellaan olevan noin 1/25000:sta. Heille on yleistä, että he kokevat vain yhden näistä aistikokemuksista ja se pysyy usein muuttumattomana vuosia (Schali, 2003).

Synestesia ei ole vielä löydetty syytä. Kokemuksen aikana aivokuori on vähemmän aktiivinen ja itse kokemus tapahtuu aivojen alapuolella limbisessä järjestelmässä, jossa tunnetiloja ja muistitoimintoja yleensä säädellään. Nämä kokemukset ovat kuulemma hyvin mieleenpainuvia, tunnevoimaisia tapahtumia. Synestesia liittyy usein luovuuteen ja tunnettujen taiteellisten alojen osaajien joukosta löytyykin esimerkkejä. Jean Sibelius kertoi jo lapsena pianonsoittoa kuullessaan yhdistäneensä säveliä räsymaton värikkäisiin raitoihin. Normaalin visuaalisen mielikuvien kirjon lisäksi on todettu, että on sarja patologisia ja lääketieteellisiä tekijöitä, jotka voivat vaikuttaa mielikuvien eloisuuteen. Ne voivat heikentyä tai kadota kokonaan aivovamman yhteydessä. Myös masennus, ahdistus ja depersonalisaatio voivat saada aikaan samanlaisia vaikutuksia, kun taas mielikuvat voivat vahvistua posttraumaattisen stressihäiriön ja hallusinogeenien kuten meskaliini ja LSD kautta (Schali, 2003).

3.5 Mistä nimi?

Phantasia on klassisen Kreikan termi mielikuvitukselle. Aristoteles kuvaili sitä voimaksi, jonka avulla kuva esiintyy meille. Tästä sanasta Zemanin ryhmä kehitti termin aphantasia, kuvaamaan osittaista tai täyttää mielikuvien puutetta. Edellinen termi, jota oli käytetty tässä yhteydessä, oli hieman vaikeahko: visuaalinen irreminisatio. (Zeman ym. 2015)

4 MIETTEITÄ

Tunnen, että tällaiset tutkimukset ovat suorastaan vastustamattomia. Ne saavat minut ajattelemaan tapoja kokea elämää, jotka poikkeavat omasta näkökulmastani todella radikaalisti ja siten antavat vihjeitä mielen toiminnasta (Zimmer, 2015).

Miten tämän tilan paljastumiselta on voitu välttyä näin pitkään? Mielikuvia näkeväälle on vaikea kuvitella eloa ilman niitä. Kuten jo mainitsin, mielikuvituksemme ruokaa ovat jo näkemämme ja kokemamme asiat. Olen kuullut joskus sanottavan, että kaikki uniemme hahmot ovat tapaamiemme henkilöitä, vaikka emme heitä tunnistaikaan. Vapaaehtoisten mielikuvien on todettu liittyvät aktiivisuuteen aivojen etuosan parietaalijärjestelmissä ja taka-aivojen alueilla, jotka yhdessä antavat meille mahdollisuuden tuottaa näitä kuvia jo opittujen asioiden pohjalta (Bartolomeo 2008). Tämän lyhyen aikaa, kun olen tiennyt afantasian olemassaolosta ja maininnut siitä silloin tällöin lähipiirissäni, on moni ollut kiinnostunut, siitä miten yleistä se on. Faw raportoi eräässä mielikuvituksen ominaisuuksiin liittyvässä testissään selvinneen (Faw, 2009), että hänen 2500 kokelaastaan 2,1-2,7% ilmoitti, etteivät kyetneet mielikuvien muodostamiseen. Korkeimmat arviot kuitenkin kertovat, että luku saattaa olla jopa kuusi prosenttia maailman väestöstä.

Afantasia voi yltää myös muihin aistivälittyymiin. Korvamadot, ruohon tuoksu, mehevät mansikat ja kissan sileän turkin silittely. He osaavat kyllä tunnistaa nämä, kun kohtaavat aistimuksen jälleen, mutta eivät voi palauttaa niitä ollenkaan mieleensä. Olisi myös kiintoisaa tietää vaikuttaako afantasia empatiakykyyn, koska itsensä kuvittelu jonkun toisen tilalle on suuri osa sitä. Siten voi myös ennakoida tilanteita oikealla tapaa, kun kuvittelee niitä etukäteen. Jotkut tutkimuksiin osallistuneista ovat kertoneet kärsivänsä tilastaan, koska eivät muista kaikkea tapahtunutta niin hyvin. Kuten osa Zemanin kokelaista kertoi, afantaasikoiden yleinen piirre on se, etteivät he muista kovin hyvin perhetapahtumia. Sen vuoksi he ottavat paljon kuvia, voidakseen säilyttää tapahtumista jonkun kuvakomponentin.

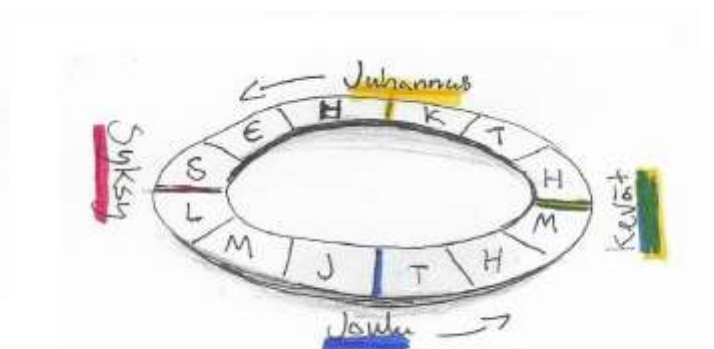
Suomalainen afantaasikko, Teppo Mattsson kuvailee (Kallio, 2018), että kun hän yrittää saada mielikuvaa mieleensä se tuntuu samalta kuin joku sana olisi kielenpäällä, mutta kuvaa ei vain muodostu. Olen huomannut jo ennen afantasiasta kuulemista ihmisten omaavan erilaisia tapoja hahmottaa maailmaa, ei pelkästään mielikuvien puutetta, vaan ennemminkin erilainen maailmankuva, tilantaju ja hahmotuskyky.

Kaiken tämän pohdinnan keskellä miettii, että onko mielikuvien puute sitten loppujen lopuksi siunaus vai ongelma? Selvästi heidän on helpompi elää nykyhetkessä, ajatella loogisesti ja rauhoittua päivän päätteeksi helposti, puuttuvan mielikuvavirran vuoksi. Jotkut heistä ovat tunteneet, että ovat jääneet paitsi mahtavasta supervoimasta, toiset taas ovat vain helpottuneet, että saivat vihdoinkin vastauksen erilaisuuteensa, kuten Zeman jo aiemmin totesi.

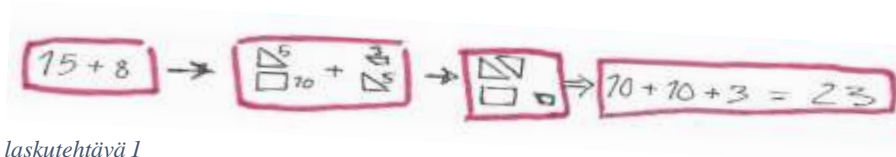
4.1 Väläys omista mielikuvistani

Mielestäni kiehtovin ominaisuus, joka tulee mielikuvituksen mukana, on ympäristön syvempi hahmotuskyky. Se miten sijoittaa itsensä kartalle, huoneeseen ja hahmottaa ilmansuunnat. Ainakin itselläni on hyvä hahmotus siitä missä on esimerkiksi länsi ja se toimii niin sanotusti ankkurinani mieleni karttapalloon. Joskus yllättää itsensä ajatteleamalla jotakin paikkaa mielessään, vaikka on jo paikan päällä. Se on outo tunne, kuin omistaisi kahdet silmäparit. Myös se on kiehtovaa, kuinka jotkut ihmiset, minä mukaan lukien, voivat jonkun tavaran hukattuaan, käydä tiloja läpi ja löytää etsimänsä ”kulkemalla” siellä mielessään. Itselleni se tuntuu siltä kuin lentäisi kamerakopterilla sisätiloissa ja jopa seinien läpi. Parhaiten saan tällaisen tunteen, kun teen mielikuva-harjoitteita, kuten aiemmin mainittu ”Laske kuinka monta ikkunaa asunnossasi tai talossasi on.”

Tässä pari hahmotelmaa omasta mielenmaailmastani, kuten esimerkiksi miten hahmotan vuoden (kuvassa Vuosikuvaelma 1) ja miltä laskutehtävä (kuvassa laskutehtävä 1) näyttää mielessäni. Vuoden kuvailu herättää eniten ihmettelyä. Sen voi nähdä niin monella tapaa.



Vuosikuvaelma 1 (Rämö, 2019)

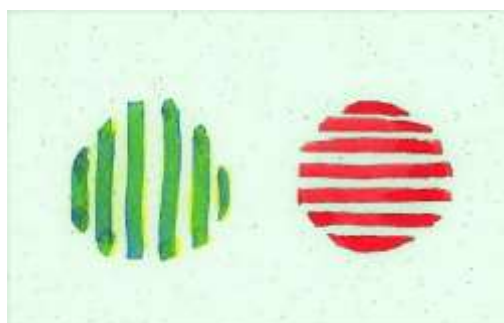


laskutehtävä 1

(Rämö, 2019)

4.2 Kiikaritesti

Mielikuvien mittaaminen on aina ollut vaikeaa, mutta sen tueksi on keksitty uusi luotettavampi keino, ”kiikaritesti” (Chang ja Pearson, 2018). Testissä kummallekin silmälle näytetään eri kuvia, joista aivot eivät pysty muodostamaan yhtenäistä kuvaa. Tässä testissä kohteet olivat punainen ja vihreä pallo, jotka näkyvät kuvassa *havainnollistus 1*. Tutkivat kertoivat ennen testin alkamista, että kokelaitten tulisi



Havainnollistus 1 (Rämö, 2019)

mieltä punaista väriä etukäteen. Kun testi sitten toteutettiin, normaalit mielikuvituksen kykenevät henkilöt kertoivat nähneensä punaisen vahvempana, mutta mieleltään sokeat taas kertoivat kuvien olevan heidän silmissään tasavertaiset. Heillä ei siis ollut muodostunut ohjaavaa mielikuvaa etukäteen. Täten pystyttiin erottamaan todelliset tapaukset ilman kyselyä.

4.3 Esimerkkejä

Törmäsin myös kiintoisaan esimerkkiin siitä, miten afantasiasta saattaa tulla ongelma: Eräs afantaasikko, Hill Gates ihmetteli kovasti, miksi hän pystyi oppimaan kiinan kieltä melko hyvin suullisesti, muttei millään meinannut oppia kirjoitusta, jonka tueksi tarvittiin paljon mielikuvia. Hän luuli vain tehneensä jotain väärin, kunnes vihdoinkin luki

afantasiasta ja siten ymmärsi, miksei kirjoituksen kuvakieli auennut ja miksi hän ei pystynyt palauttamaan läheistensä kasvoja mieleensä (Mair, 2017).

Ehkäpä myös nämä viimeaikaiset sosiaalisen median kanavilla pyörineet näkö- ja kuulloisuusiot ovat herättäneet mielenkiintomme toistemme mielentoimintoja kohtaan. Tällaisia illuusioita viime vuosilta ovat olleet esimerkiksi ”Näetkö kuvassa sinimustan vai kultavalkoisen mekon?” joka pohjautui näytön visuaalisiin asetuksiin ja osittain



Mekot 1 (Rämö, 2019)

myös näköön (Mahler, 2018). Samaan sarjaan menee nauhoite, joka nousi

laajaksi uutiseksi: ”Kuuletko tässä sanottavan Laurel vai Yanny?” (Salam ja Victor, 2018). Nauhoitteen vastauksen vaihtelu perustui siihen, että minkälaisia äänenaloja ihmisten korvat ottivat paremmin vastaan.

5 LOPPUTULEMA

Olemme kaikki yksilöitä. Ihmeellistä kyllä, näistä tutkimuksista ja toteamuksista voimme päätellä, että vaikka henkilö ei omaisi taitoa luoda ja nähdä mielikuvia mielessään, hän ei ainoastaan vain pärjää luovalla alalla, vaan voi jopa kukoistaa sen parissa.

Tunnen, että tämän aiheen tutkiminen rikastutti omaa elämääni todella erikoista kautta: Opin omasta rikkaudestani lukiessani ihmisistä, joilta mielikuvat puuttuvat. Mielikuvatutkimuksissa käytetyt kysymykset saivat minut miettimään syvemmin omaa tapani nähdä ja hyödyntää mielikuvia. Kannattaa todella kysyä toisen näkökantaa asioihin, sillä se voi poiketa omastani radikaalisti. ”Lampaiden laskeminen” ei luonnistu kaikilta, moni ei kuitenkaan pysty kuvittelemaan maailmaansa ilman välittömiä mielikuvia.

Näkemykset voivat erota paljonkin ja lopputulos voi poiketa halutusta tuotteesta. Nyt tiedän laajemmin ihmisten mielenmaisemallisista eriäväisyyksistä Ideoiden havainnollistaminen konkreettisen kuvan avulla toimii varmemmin, kuin suullinen kuvailu. Hyödyn tästä tiedosta todella, koska minulle on tärkeää kartoittaa taiteellisten tilaustöitteni parissa, olenko täysin samalla kartalla asiakkaitteni kanssa.

LÄHTEET

AmyRightMeow, (2018) I have APHANTASIA (and you may too...without realising it!) Viitattu 25.04.2019 <https://www.youtube.com/watch?v=ewsGmhAjjjI>

Biography.com Editors (2019) Francis Galton Biography 17.03.2019. Viitattu 25.04.2019 <https://www.biography.com/scientist/francis-galton>

Bartolomeo, P. (2008). The neural correlates of visual mental imagery: an ongoing debate. *Cortex*, 44, 107-108.

Chang, S., & Pearson, J. (2018). The functional effects of prior motion imagery and motion perception. *Cortex*, 105, 83e96

Clemens, A. When the mind's eye is 2018 01.08.2018. Viitattu 28.04.2019 www.scientificamerican.com

Faw, B. (2009). Conflicting intuitions may be based on differing abilities - evidence from mental imaging research. *Journal of Consciousness Studies*, 16, 45-68.

Galton, F. (1880). Classics in the History of Psychology. Retrieved from Statistics of Mental Imagery: Viitattu 23.04.2019. <https://psychclassics.yorku.ca/Galton/imagery.htm>

Kallio, H. "Ajatuksissani ei ole kuvia, ääniä, hajua, makua eikä tuntoa"-Aphantasia on elämä ilman mielikuvia. 12.10.2018. Viitattu 26.04.2019 <https://yle.fi/aihe/artikkeli/>

Kendle, A. (2017). *Aphantasia: Experiences, Perceptions, and Insights*. Dark River.

Mahler, J. (2018) The White and Gold (No, Blue and Black!) Dress That Melted the Internet 28.02.2108 Viitattu 25.04.2019 <https://www.nytimes.com/>

Mair, V. Aphantasia — absence of the mind's eye (2017) *Language and psychology, Reading, Writing systems*. <http://languagelog ldc.upenn.edu>

Ross, B. 2016 Aphantasia: How It Feels To Be Blind In Your 22.04.2016. Viitattu 25.04.2019 <https://www.facebook.com/notes/blake-ross/aphantasia-how-it-feels-to-be-blind-in-your-mind/10156834777480504/>

Rämö, E. Kuvat (2019)

[Schali, K. SYNESTESIA 2003. 22.04.2003. Viitattu 28.04.2018 http://vintti.yle.fi/](http://vintti.yle.fi/)

Salam M. and Victor, D. The New York Times (2018) Yanny or Laurel? How a Sound Clip Divided America 15.05.2018. Viitattu 25.04.2019 <https://www.nytimes.com>

Zeman A, Dewar M, Della Sala S, Reflections on aphantasia, CORTEX (2015), doi: 10.1016/j.cortex.2015.08.015.

Zeman, A. Z., Della Sala, S., Torrens, L. A., Gountouna, V. E., McGonigle, D. J., & Logie, R. H. (2010). Loss of imagery phenomenology with intact visuo-spatial task performance: a case of 'blind imagination'. *Neuropsychologia*, 48, 145-155.

Zimmer, C. (2010). The Brain. *Discover*, 28-29.

Zimmer C. (2015) Picture this? Some just can't. *New York Times*, June 23rd, D3.